

X ~~70026~~

Карач. 1749-1

~~С~~ (Карач)
~~Б 827~~

Bitev dynjanь proletarlarь birliğiz!

Borlaqlanь Muxammat

~~03972~~

NASЪBSЪZ QARACAJLЪ QBZ

Altъ çavuvluq piesa

Издание Областного Карачаевского Национального Издательства.

Исполнено по заказу ВЦК НТА.

КИСЛОВОДСК
1929 г.

Bitev dynjany proletarlary birligizi

Borlaqlany Muxammat

1949 г.

Проверено 1968 г.

К.Р.

NAS'BS'Z QARACAJLY Q'Z

Карач. 1749-1

Alt' çavuvluq piesa

Издание Областного Карачаевского Национального Издательства.

Исполнено по заказу ВЦК НТА.

КИСЛОВОДСК
1929 г.

С (карач)

Б 82

Терокр. Райлито № 168.
Кисловодск, Типография Кар. Нациздата
Зак. № 1600—1500 29 г.

Ojnaqanla.

1. *Minat*—63 çылыq qaracajлы qart qatъn.
2. *Bajdimat*—16 çылыq Minatны qъзы.
3. *Xava*—30 çылыq Minatны qъзы.
4. *Şakaj*—70 çылыq Minatны eri.
5. *Çammolat*—28 çылыq Minatны çaşъ.
6. *Coqraq*—26 çылыq tijreden bir tul qatъn.
7. *Lokka*—23 çылыq Bajdimatны syjgeni.
8. *Mazan*—60 çылыq Bajdimatны qajъn atasъ.
9. *Buşaj*.—60 çылыq qaracajda velgili bir
xъjньсы qatъn.
10. *Xaçaj*—35 çылыq tijrede adamladan biri.
11. *Gitce*—35 çылыq tijrede adamladan biri.
12. *Adej*—80 çылыq Lokkanь kelecisi.
13. *Ramazan*—40 çылыq. „ „
14. *Maşaq*—70 çылыq elde xъjньсыладan biri.
15. *Qanşav*—80 çылыq Mazanь kelecisi.
16. *Qavaxan*—60 çылыq Lokkanь anasъ.
17. *Tatly-Xan*—20 çылыq Lokkanь egeci.

Ojun асылган заманда.

Bir qaracaj yjny adeti vla çaraşdъrlyqan bir yj. Yjny oça-qъ, oçaqda bir sьпçьr. Sьпçьrda asьlv соjun, bir qъсqас. Oçaq artьnda orunduq, usynde tешek, çasdъq, çuurgan. Yjny qavьr-qalagьnda kyjzle, kiizle, yj tyvunde otunla vla valta. Otçaqada bir tyv çasdъq, virda alaşa şindik. Minat çyn taraj, Şakaj comaca tese tururla. Bajdimat allьnda taraqъ, çanьnda çyny, ala-qa da qaramaj vaş tевenine qarav saqъslanьv turur.

I. Perde (çavuv).

Minat. A, qъz, çarlv tarasaңa munu. Syryvcyleribiz çalannac turadьla. Alaqa terk oquna çamcьla etiv ijme-sek madarьvьz çoqdu. Al agь taraqnь qoluna çanьnь qoluna alqьn. (*Bajdimat qaramaj saqъşqa kiris turur*).

Çammolat. (*Kiris*) Atam! qonur eгыз comacalanь uvatdьda qojdu. Ol comaca teşik ese tur, vulaj etiv turmada otunna varajьq. (*Şakaj eрге turu*).

Şakaj. Bojnunı çigi sьnsьn degin alaj, hь, kel veri nege simsirejse kec voladь, otun alьv keleik. (*Ektis da cьqarla eгызle çekgen zamanda saxnanь (ssenanь) artьndan Şakaj eгызle vla uruşur*).

Şakaj. Mutlaxnь malь—mutlax, ollahi şovralarьnь qovaгьma. Bojnunı çigi cьqsьn alaj. (*Munat yjde Bajdimatqa qarav*).

Minat. Bajdimat, sen vulaj etiv turmada ol çyn us-
dukkulanь qoluna al, men bu gjaur kişi nege qavoqa ete
eseda bir qarajьm, tauqlaqa da aş vereim. (*Minat cəqəvə*
saxananь artьndan)

Minat. Teli sanca, nek etesen vьllajla, bu mallanь
çanlarьn aьlv qojasanda. (*Bajdimat Minat cəqqanlaј*
çynny ajaqь vla arb tyrtьv).

Bajdimat. Sizni bu çynlerigiz, bu mallarьqьzda ху-
çuquzqa qalsьnlar. Çaj volsa tavlada, taşlada syryvcy
etiv, qьş volsa yjden eşikge cəqarmaj çyn-sevgen etdi-
riv. Dynja çarьqьndan bir çarьqьlq kəgyzmej, ol Coq-
raqda qajda qaldь (*dev eşikden qarav Coqraqnь kəlgə-*
nin kəryv qıvanьv olturur, Coqraq kьriv).

Coqraq. Ne işlejsə a qьz, Bajdimat? vetinda vulaj
aman nek volqandь?

Bajdimat. Oqaj vetimde xatamda çoqdu, sanca alaj
kərynedi ansь.

Coqraq. A qьz, Bajdimat! meni sanca bir syjymcy
xarajьm vardь. Igi syjymcylyk versen ajьrman.

Bajdimat. Ait, Coqraq, tova bir allax igi xapar volsa
berirmen.

Coqraq. A qьz Bajdimat, bir alamat çaş seni syjyv
ajlanadь, sen anь tanьrqada volursan—Sьlryqarlardan Lok-
ka dev bir cərajьl, bir aqьllь çaş. Kesida vьlajda caldьş
çanьnda turadь. Ma, vuda pismosudu. Sen syjsen anь
men busaqatdan saqьğьv kelir edim. (*Dev vєrir*).

Bajdimat. Qajda bir kəreik, alaj çaravlu zat ese, ne
çazadь. (*Qaqьtnь otaqlanьv albr*)

Coqraq. Bilmejme ne çazqanьn, oqıv qarasan
bilirse,

Bajdimat. Çыль kim kiviк volur, qartmьdь çaştмьdь?

Coqraq. Quçursa sen a qьz. Mьjьqlarына çaпь tyk uara tevregen bir seirlik, bir tanьlьq valacьqдь. Sen aпь көрсен asь aryvdan icine çutuv qojarsa. Aпь aman көzden allax saqlasьп ansь.

Bajdimat. Bar coqraq caqьrda kel, bir көreik ol tauşluqnu. (*Coqraq cьqar, Bajdimat ol cьqqanlaj qa-qьtнь albө oqur.*)

Bajdimat. Çaпым kiviк Bajdimatьm, sana alqьп çь-ль syjymly salam ajtaman. Sen meni tanьmasanda men seni көzden veri syjuv çyryjme, endiden sora seni көr-mej turmaqнь kesime azavqа sanajman. Bu çazqan qa-qьtьmdan seni oң qolunu uvva et dev tilejme. Bajdi-matcьqьm, çaпcьqьm! Seni vla bir çьl çaşasam bir kып kiviк көryнmez edi. Qa-qьtнь çazqan Sьrьbьqarlanь Lokka. (*Bajdimat syjynuө.*)

Bajdimat. Ax men çarль qalaj aryv sözle çazadь. Coqraq aпь qojuv kelmegeedi. (*Qa-qьtнь өşynyn acөө көkregine salbr.*)

Bajdimat. Nek qaldьlar eken vьllaj bir? (*barөө eşik-den qarar. Qajtөө kest-kestin çaraşdьbra vaşlar. Qoluna kызgyny albө çavluqun qьsқан zamanda.*)

Bajdimat. Ic çavluqumu tьşьndan aq cille çavluqumu сох etiv bir qarajьm. (*Ictne өlr cille çavluqnu tartar kызgyge qarao.*)

Bajdimat. Qajda aruvmanmь? (*Kylymsyreө*) oqaj bir allax men da tan sommaxatman. Alaj volqanlьbьqqa vulaj etsem хьjньcь Buşajqа uşajma. Endi çavluqumu bir aruv сох eteim. (*Kызgyny albө tьş çavluqun maпь-lajьna сох eter.*)

Bajdimat. Oqaj bulaj qıssam anacь qart qatıpa uşajman. *(Daqıda çavluqun eki imvaşına çiberiö).*

Bajdimat. Ov, ov, ov, bulaj etsem vaşxa volmaj orus inaruşkoqa uşajman. Arabı allax, qalaj etsem vek syjeredi. Axa endi tavdım bir igisin. Cille çavluqumu şarf etiv vaşma atajım, ol zamanda igi caratır. Alaj 'et-mej cille çavluqumu vaşma av atıv ol kirgenlej bulaj alıpa vuv... dev savsam ne ajtır edi. *(Dev tilin cıqarvö alaj eter).*

Bajdimat. Ov meni syjgen menden onlu volmasın. Kesim-kesimi teli-meli etdire turaman, *(dev çavluqun sarf etiv olturur, Çoqraq kirivö).*

Coqraq. A qız çarlı, teli kibik etiv turmada kesini arı caraşdırsaña! men Lokkanı alıv kireim. *(Çoqraq cıqar. Bajdimat çeñlerin, çavluqun, çeñil-çeñil tarta turur. Lokka kerivö).*

Lokka. Yjgyzge igilik Bajdimat.

Bajdimat. Igilik, kər, sav kel. *(Dev qolun tutar) olturuquz (dev şindikni salır).*

Lokka Olturuquz sizda.

Coqraq Bir-birigizge omaqlana turmaqızda olturuquz, bir-birigizni tañoqız. Uşaq etigiz. Minat kərse cacı-qızın, vaşqızın çulqar. *(Bajdimat vıa Çoqraq bir çerde, Lokka bir vaşxa şindikde oltururlar).*

Coqraq. Ma Bajdimat! ol saña pismo çazıqan Lokka vidu. Endi siz bir-birigizni tañoqız. *(Lokkaqa qaravö).*

Coqraq. Aha Lokka! Syjgen Bajdimatın vidu. Endi siz kesigiz bir-birigizni tañoqız, men qutuldum.

Bajdimat. Sav vol Coqraq. *(Lokkaqa qaravö).*

Bajdimat. Ajtıqız, qonaq xapar.

Lokka. Men ne xapar vilemen siz ajtǵoǵыз.

Coqraq. Ov, çarlıь vıllajla omaqlana turmaqızda bir-birigizni anılaǵыз. Lokka! sena, Bajdimat—Bajdinat dev qıra edında endiva nek sөleşmejsen. (*Lokka yjalıw waşın qaşır*).

Lokka. Bajdimat! Sen meni vugyn tańsanda men seni kөvden veri tańyman ajt bir eki xapar syjgen çaşlarından.

Bajdim. Men ne çaş xapar billikmen, eşikde ajlanan sizsiz, siz ajtǵoǵыз xapar.

Lokka. Ajıne sizni çyreklerigizge, qulaqlarǵoǵızda sөzleni omaqların şvьrdav ajlanalanı xaparların ajtǵoǵыз.

Bajdim. Oqaj çarlıь, tova bir allax meni allajlarım çoqdular. Alaja sizni kesigizni volur da anı ucyn ajtasыз alaj. Ajtǵoǵыз.

Lokka. Meni kөzlerimi aruvluqu qamatxan bir syjgenim vardıь, ol da bu saqatda bu yjde meni vla sөleşe turadıь, sora men neni ajtǵoǵyman. (*Dev waşın bir çapına burur. Bajdimat kylymsyrev Coqraqnı qulaqına şvьrdar*).

Bajdim. Sora alaj degenigiz kimdi?

Lokka. Ma ola „Xalkөşlanı Ummetalij ajtxanlaj—ne siz-siz, ne da sizni kibik birdi“. (*Coqraq turuv eştıke qarav*).

Coqraq. Oj Bajdimat çarlıь, Minat kele turadıь. Tur Lokka ketik. (*Lokka öre turuv*).

Lokka. Xajda savluq vla qal, Bajdimat, men sizni bir zamanda da unutmam.

Bajdim. Savluq vla var. Men da endiden sora seni bir da unutmam. Anam volmaqan zamanda bir tıńıь sөleşirbiz. (*Lokka cыqar. Coqraq artxa qalıw*).

Coqraq. Bajdimat, çaratdъnъ, qalaj kerdyn Lokkanъ?

Bajdim. A, qъz kerti da aruv çaş kere em. Това bir allax kim da syjerik edi anъ. (*Coqraq cъqar, ol saqatda Minat kırir*).

Minat. Qajda taraqan çynun? quv vollar andaqlъ beri ne işlev turqansan.

Bajdim. Anam çarъ, adamnъ çanъ syjmegen kynu da voladъ. Meni vygynly beri vaşm avruqandan kôzlerim çuq kôrmejdî. Sena xar quru maң qadalan.

Minat. Çanъ cъqъv qalsъn alaj. Bar terk oquna suv keltir, atan Çammolatda otundan qajta volurla.

Bajdim. Anam sizden qatъ adam volmaz. Adamnъ ne avruqanъn ne qъnalqanъn qulaqlamajsъz. (*Dev celek-lent albъ tebrer. Eşikden qarav*).

Bajdim. Anam! Bir qonaqla kelediler. Kimler eseleda bir qarajъmъ! (*Minat guzabalav*.)

Minat. Ovu, qururuq alaj degen nedi. Bizge bu zamanda kim kellik volur. Ketcî aъ bir qarajъm (*Bajdimatnъ aъ tyrtъ*).

Min. Bajdimat! sen suvqa var. Alanъ men bilmen. Alar Çatdolанъ qartlarъdъlar. Bizden qъz umut etediler.

Bajdim. Qoj-qoj anam sen quçursan. Kereklinida, kereksizni da ajta turasan. (*Bajdimat suvqa keter. Minat yjny çaraşdъra: çasdъqlanъ, tüşeklerni qaqar. St-birtgi bla yjny çan-çanъn sermer. Qonaqlar kırirler*).

Maşaq. Ujgyzge igilik Minat. Ne işlev turasъz. Sav salamatmъsъz.

Min. Igilk kôr apendi, qurmanъ volajъm. Qajdan çъqдъqъz. Keligiz-kel avruvuquz alajъm. (*Qollarъn tutar. Maşaqnъ qolun alqan tutar. Soңra olturtur*).

Min. Kysesekda kyçden tavar adamlarъвъз avruçuz alajъm qajdan çьrdьqъz. Tьnc esenmisiz?

Maşaq. Şukur-şukur alxamdulilla. Siz kesigiz raxat esegiz.

Min. Bizde da bir xata çoqdu. (*Şakaj bla Çam-molatnъ xajt-xujt degen, oğyzler bla kyreşgen tauşlarъ eştitiir*).

Min. Siz aiv etmegizda vьlaj olturub turuquz. Men otuncularъvъznъ allarъna qarajъm. (*Minat cъ qar. Qanşav Maşaqqa qarav*).

Qanşav. Da Maşaq apendi, bu Minat vek nalat qatъndъ. Sen vek saq vol, viz munu mal bla aldamaşaq bu vizge qъz vermez.

Maşaq. Da mena şeriatnъ arъ-veri çyzdyryv ajtъr edim. Alaja Mazan axçadan qorquv qolun qъsma-sъn an-sъ.

Mazan. Siz virda qorqmaqъz. Men anъ ne çurumunda axca bla çuarman. Men alarqa axcanъ alaj kəgyzъmъn tav qъzlarъ varmajman dev kesi-kesin canca tursada qolun—ajaqъn vajlav verir kivik etermen.

Maşaq. Alaj volsa iş çerindedi. Çarлььqнъ allax ursun. Men çarлььнъ kəryv volmajman. Men çarльь adam neda anъ savijji ɵlse kesim çanazyoqa varmaj azan-sъmъ çiveriv qojaman. Nek deseç alarnъ qollarъ qurudu. „Quru qolda bereket çoq“ dejdi quran. Çarлььda ne ijman vardъ. (*Şakaj saxnanъ artьndan qavqa eter*)

Sakaj. Aj allax yjyny quy eterik. Bu zamaña deri yjde olturub turmaj eşik allarnъ sibirseña (*Mazan yjde çənerlerine*).

Mazan. Otuncunu acuvu burnunda dev Şakajda samlana көremen. (*Minat Şakajqa acuvlanbө*).

Min. Ket-ket serine varma, eşik allыndan урылув сьрқып. Уjde қонаqlar вардылар avzuңи тьj. Това бир allah вuşduқunu сьqарьтман.

Qanşav. (*Çoңerlerine*). Хай, хай, хай қарамьььқ ақир қатып degeniң ma! Alanlar ант tetdir munu қьзьда kesi kivik bolsa Mazannь çaşьп-ваşьнда уjden quviv сь-қарььқдь.

Mazan. Хата çoқdu. Meni çaşьмь ol tuvarlaқa saluvcu çавьşmaq tajaқь sav bolsa ань қьзьп бир urқanlaj altь cyveltir. (*Minat қirtө*).

Min. Siz маңа -aiv etgen volursuz. Men andaқььь veri qart vla uruşaman. Otuncunu acuvu burnunda dev vizni usyvyzge savансь curumlar etedi. (*Ajaқqa aјran quјub*) men sizge aјьььь volқanman birer suvsav tartь-қьz. (*dev tuvralarьнда olturur. Alar icerler*)

Min. Apendi, avruvuң alajьm, aјтьқьz ne kerekdi, ne xapaқьқьz vardь.

Maşaq. (*Başьn arь-beri qaltbratbө*) Minat viz senden vek ullu murat vla kelgenbiz. Sen eterni kesin bilirsен ansь. Biz bygyn bir çanьndan adetini, сьььнь eter-biz, бир çanьndan seni қьзьнь şeriatlandььььқа dev seni razььььнь tabsaq vьlajдь muratьььz. Da Minat egecim vu Mazannь çaңьz бир çaşь vardь. Ol çaşьdan seni қьзьна kelecі volub kelgenbiz. Bygyn senden çuav izlejviz. Mal, adet, namьs, ylgy d. a. k. zatlarьқьznь tolu eterikviz-

Min. Apendi! meni valamь, kesimida adamoқa sa-нав aјtoқan sөzygyzge bereket versin. Alaj bolsada vizda

bir sələşiv, bir keleşiv qarajьq; qьzda razь volurmu, volmazmь anьda vileikda tambla sizge çuav berirviz.

Qanşav. İş sen cij desen cij, biş desen bişdi. Seni Minat, qalaj adam volojanьnь viz vileviz. Da egecim vek saqьş et, bu Mazan kibik çuvuq tavmazsan. Mal desen mal, mylk desen mylk xar bir zatь ornundadь; çaşь desen çaraqan bir malcь, xar kynde syryvyn arlaqqa açasdyrmaј kytyv keledi.

Min. Xajьr-Xajьr Qanşav, siz inanьqьz men sizni çanь qьzda volurman, men Mazandan çaşьndanda qacmajman; em çuvuq çer emda xonsu, tambla çuavav berirviz. (*Qonaqla cьqarlar, Minatda alarnь aşьra cьqar, Şakaj kiriv*).

Şakaj. Ej...bu qatьna palat qara çaqьlyьn, bu betsizni maңa keltirmegen valaxь qalmadь, bu qara qatьnnь bu adamla blava ne işi vardь; bu işlerini qoj desen, „xam“ dev icine çutadь. (*Minat acuvlanьv kiriv*).

Min. Endi murdar kişi ajt veri ajtьrьnь! Adam varnь vilmejsen, adam çoqnu vilmejsen; alar seni adamqа sanav, senden qьz tilev, seni yjynde olturadьlar; sena boran-qьlan ete kelesen.

Şakaj. (*Acuvlanьv*). Ket gjaur betsiz, seni sөzyne saңada allaxnь palatь bolsun, eşitdirme maңa sөzynu. (*Çammolat kiriv*).

Çammolat. Sizni yjgyz qurusun ne çaşьqьqьzda, ne qartьqьqьzda bir-birigizni kesgenden bir toxtamadьqьz. Bajdimatxava ne volojandь, çьlamsьrav turadь, vьjaqь anam seni ana bir uvuң çetgen volur.

Min. Urme-yr, anь saңa sorqan coqdu, ol adamlarqа keleşirvizda çuavav berirviz degenim ycyn çьlajьdь.

(*Şakajqa qarav*). Endi nege tьnlajsan, alar vaşьvьz kibik birer adamlarьvьzдыlar, men alarqa tambla çuvav verirvиз dev qajtarqanma, bu iş vizge aman iş tyjyldy.

Şakaj. (*Başьn arb-beri silkiө*). Tьn-tьn-tьn, gjaur betsiz qatьn, Mazannь cyjyrtmek burun çaşьnava, ne ajtьv verlik edin? neva anь Bajdimat qalaj unar, qoj bu qььqlarьь!

Min. Seni adamqa sanaqanña vaşьң көvycendi. Bar Çammolat Bajdimatxa bir sөleşiv kel, tьpuvun bir eşiteik.

Çammolat. Anam sen voş zatlaqa aqььнь vөlese, Bajdimat anь unarьq volsa, sezer-sezmez көzleri көv-gyncy çьlamaz edi.

Min. Daur etme, teli, sen ne bilesen, alar sana minerge belgi at, çegerge belgi өgyzle berlikdiler; sen çaşьm Bajdimatxa bir, soruv qara, unasa unar, unamasada viz anь Çatdolarqa vermej qojarьq tyjylvuz.

Çammolat. Anam! sen vuruңı muratlarnь qoj, endigi zakonla qьzlanь syjmegellerine verdirmejdiler.

Min. Ne zakonu ol, men өlsemda keşevik zakon vla qьзьнь erge vermem; sen ol zakonlaqa qulaq as-mada var. (*Çammolat cьqar. Minat Şakajqa qarav*).

Min. Sen, a...k işi bir zatqa ojlaşa, tyşyne vilmejsen. Biz Mazannь çaşьna Bajdimatнь verirge kerekviz, nek desen tytynleriviz bir birlerine qoşula turqan xonşu, em çuuq. Biz qart volqanvьz. Bir avruqanьvьz, bir sьz-laqanьvьz volsa vaşьvьz çastьqqa çeter-çetmez, ol tolu yjden qoltuqu, qojnu vla kellikdi. Biz otqa bir vөlek gardoş көmsek alarnь çartьlarьn çььlaj aьv varьv ana aşatььqvьz. Mazanlarь desen bir tolu yjdyler. Mal de-

sen mal, mylk desen mylk, xar zatlarъ alanъ ornundady. Qurmanda qurman mallarъvъz. Çaj zamanda, çaj qozularъvъz, d. a. k. xar adetivizni, xar namъsъvъznъ tabdъr-lyqдыa. Bajdimatnъ atasъ, sen bir saqъş etiv qara.

Şakaj. Da qajdam ant etdir. Çuvuqa vek çuuq çerdi, alaja tejri anъ çaşъnъ xъrlъ xararъ çoqdu.

Min. Qoj-qoj Bajdimatnъ, atasъ sen voş xaparlaqa qulaq asma. Mazannъ yjun-vaşъnda çyrytgen çasъdъ dejdiler.

Şakaj. (*Boj salbъ*). Da xair, vъjaqъ seni artда bir ciin съqmasъn. (*Çammolat Kirie*).

Çammolat. Anam, ant etdir, men Bajdimatqa var-дыm, unaqan qoj kesi-kesin otqa ata edi, em artда alaj ajtdъ: anam anъ ucyn terlemesin çer basqannъ at viledi. Mazanlarъ vla çaşarъq anam tyjyldy menmen. Endiden sora maņa vi işni saqъnmaqъz dev qojdu.

Şakaj. Tejri nalatdan tuvqan nalat degin, kôzlerini çiltinlerin съqarъrman. Endi olda vizge çuav qajtarady.

Min. Ol alaj ete voj salъr, viz işni eterge kerek-biz. Çammolat! var Bajdimatnъ saqъrда kel. Ucyvuz da bir ariv ajtvъ kôreik. (*Çammolat съqar*).

Min. Bajdimatnъ atasъ, alqъn aruv ajtvъ kôreikda unamasa igi qorquturqa kerekdi.

Şakaj. Unamaj ne eterikdi, ant ьъndandъ virda unasa, volmaz qalsa viz anъ voj salдыrъr zat tavarvъz, ol vek ariv voj salдыrъr. (*Bajdimat vla Çammolat kirirler. Bajdimat otçaqada olturur*).

Min. Bajdimat, valam, sen nek telilenesen, viz sana qalaj тыşыq tavar edik, dev ajlanavъz, sena viz ajtoqana съъnmajsan (*Bajdimat mьdaxlanbъ turur*).

Şakaj. Qъзым, sen voş telilenmeda et vu işni. Biz münü saña igiligin viliv ajtavъz. Balam, çanyм sen voş çaşьq etme.

Bajdim. Çeti axьr zaman ajlansada men vu işni etmem, endiden sora maңa münü saqьnmaqъz. Menda xajuan tyiylmen, adamman. Vaşьma çeterikni aңьlajman.

Şakaj. Entda ajtaman, qъзым, çanyм etme vьlaj. Biznida mьdax etme. Balam saңa men meşina, çavluq, curuqla alьrman.

Min. Çanyм, атаңда viznida mьdax etme.

Bajdim. Siz maңa valam dev ajьrьq esegiz vu işni atьn saqьnmaqъz. Siz kesigizge belgi atlar, belgi eьyzler allьqsъz, mena-kyn sajьn çьlamuqum vьl gьrçь-nyть teң aşav turлуqman. Bu sөzny maңa sөleşmegiz.

Şakaj. Tejri, it sekirgenden tuvqan, kөzlerini sьqarьrman. Aнь saңa soruv kim eterikdi (*Şakaj acivlanьv qoluna çomasanь alьr, Bajdimat qorquv öre turur*).

Bajdim. Siz meni qorqutuv satarqamь umut etesiz.

Min. Tьn, qururuq atanь aьndьrasan (*Dev vaşьna urur*).

Şakaj. Nəlatdan tuvqan nalat, seni kөzlerini vьqu-larьn sьqaraim men (*Bajdimatqa savar. Minat vьl Çammolat Şakajnb tutarlar*).

(Ç a v u v e n e r).

II Perde.

Ekinci perde асылған заманда вѣжақъ уј тырленmez. Ујде Bajdimat kesi çаңыз олтурив мѣдахлаңан халда çавлуқун маңылајына тартѣв бираз турқандан sora ахсѣнѣв.

Bajdimat. Ах мен çарлы не етеим, ваşым валахха қалды. Вѣла мені kim көв ахса verse аңа satarқа кыреşedile. Мен есем не етерге билмеј дунјам қараңь воладь. Ах... (*Ваşын тутув çерге қарар, дақьда*) ол Соқрақда қайда қалды болмаз қалса Lokkaқа қасѣв кетер edim. (*Соқрақ қиріт*).

Соқрақ. Bajdimat çарлы вѣлај etiv nek тұрасан. Авуқаньнѣмъ vardь? Minata қайдады? бир өлкүс гырçынлық берirmedi дев kelgen edim.

Bajdimat. Kel Соқрақ олтур, мен да seni сақьнѣв тура edim. Anamda busaқатдан келir. (*Соқрақ олтурив*).

Соқрақ. А қыз, çарлы nek сақьңан edin. Оқесе пақьрдаты етесен?

Bajdimat. Соқрақ, қуçурсан sen қайгь пақьрда etemen мен etiva, sen билмејмisen мені ваşыма kelgen қара кынleni. Meni Çatdolanь Mazannь çаşьна vereviz дев anam, atамьда allандьгьв ајланady. (*Соқрақ қollarь вѣла товиқларьн urив*).

Соқрақ. Ов çарлы, қатыв қалајым annan ese. Alaja қалај ајтасан? ах... мен çарлы Mazannь kenke бурun

çaşьnamь?... дь дь, дь, ɵlyв qalajьm annan ese seni ol zьmpьq sancaqava ne ajьv veredile?

Bajdimat. Ax, a qьz alajьmьdь? Men anь тапьmajman. Тапьqanlava varь bir cyjyrtmek vurun dev sɵgediler. Coqraq, җarьbь Qaranь тапьqan varь anь aloьpьn burnun sɵgedi. Kim qamzaq vurun dej, kim suv vurun dej, kim quv vurun dejdi. Bu qururuqnu burnuna mьzqaltmь cьqqandь.

Coqraq. Tav alajьdь, alaj, burnunda mьzqaltь vardь dejdiler. (*Ektisda kylyrler*).

Bajdimat. A qьz quҗurьvuz viz, toquz duquzamь volqan tojqa kiriv tevsej edi degenca anam menі ɵmyrde тапьmaqan bir adamьta хажьvannь satxanca sataman dev ajlanadь, mena kyle ajlanaman.

Coqraq. Da ne eteik: men saҗa ol tyz valacьqпь keltirdim, sen ana bir җuq ajьmadьn.

Bajdimat. Lokkaqamь ajьtasan?

Coqraq. Ma ana ajьtaman, aҗa.

Bajdimat. Toва, bir allax men anь qanьm-җanьm ьylada syjyv qaloqan edim.

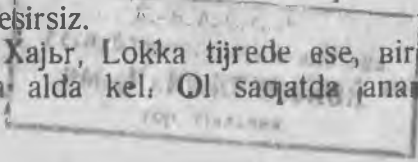
Coqraq. Kɵv qaldьm keteim. Sen syjseҗ anь mada-гьп tavarsan. (*Dev ɵre turur*).

Bajdimat. Toхda-toхda җarьbь nek aҗьoqasan, bu iҗden bir-eki uҗaq eteik.

Coqraq. Anь ne uҗaqь vardь. Kerti saҗa alaj ete eseler: bir da qaramada Lokkaqа qacda ket. Sen ho deseҗ Lokka tijrede ~~turadь~~, men anь saqьгьv keleimda siz syjgenigizni sɵleҗirsiz.

Bajdimat. Хажь, Lokka tijrede ese, birda qaramada unidi zamanda alda kel. Ol saqьtда anam da mьnda

С 3972

volluq tyjyldy. Men mьсьmaj vaşьma madar etmesem, alar meni satarьqдыlar.

Coqraq. Savluq bla qal. Menda anь terk oquna cыrьгьv kelirmen. (*Dev Coqraq cыqar. Minat kьrив*).

Minat. A qьz, quv volluq vьlaj etiv turmaj qoluna bir iş alsana. Bar eki celek suv keltir, atan piveleden kele volur, ana uşxuvur eterge kerekdi. (*Bajdimat mьdaxlanьan xalda celekleri bla suvqa kьter*).

Minat. Bu qьznь murdar çyregine adam ne etsin (*acuvlanaraq*) çanь çьqьv qalsьn. Etermen dev men şoz verdim. Men Çatdolanь aldaman. Anь asravda tamqam volmaj, ylgym volmaj, adetim, namьсьm tavьlmaj „ummoh“ derigi volmaj „cuh“ derigi volmaqana oьsmda vermem. (*Şakaj kьrив*).

Şakaj. Ol ijmansьz qьz qajdadь. Bygyn Mazan alьma tybev vek yjaltьdь. Alaqa ne „hodan“ ne „oqajdan“ bir çuuav verirge kerekdi.

Minat. Kev-kertidi, adamnь ne ьşandьгьv, ьşandьr-maj, neda qojuv-qojmaj turuqqa kerek tyjyldy. Çatdolanь har zatlarь ornundadь; tamqalarь, ylgyleri tyrlenmegendi. Mal deseñ mal, mylk deseñ mylk har namьсьvьznь, har sьjvьznь tavdьrlьqдыlar. Bajdimatnь atasь varda Xaçaj bla Citceni saqьrda kel. Alar varьv verligigizni-allьqь-qьznь tavsuv kelsinler. Sora ana kьre iş eterbiz.

Şakaj. Qajdam tejri. Entda qьzdan bir soruv qarar-medin. Birda tireliv toxdasava ne eterbiz.

Minat. Quçursan sen. Ol kimni xavle çaşьna terilt-çiriv ajlanadь allax bilsin anь. Ne soruv kerekdi ana, ol bir-eki tajaq kьrse qorqarda toxdar. Alaj volmasa ta

axъьnda ol vizni qarъьvъznъ tevlev birevlege qasъv keter.

Şakaj. Xajъr... vъjaqъ seni entda artъьqnan bir ciinъ sьqmasъn. (*Dev sьqar*).

Minat. Bu teli kişini maldan vaşxasъ çoqdu. (*Bajdimat suv celekleri vla kırlr*).

Minat. Qъzъm, celeklerini alaj salda kel, qatъmda oltur. (*Bajdimat axsъnъv varv Minatъnъ qatъna sөгer*).

Minat. Balam, sen ekincede meni vetime qarav anam derik esen, bu işni et, sen bu işni etmesen, men sana ekincede balam demem. Endi vlay-alaj desen atan seni xaram eterigine azъmsъz vol. Şammolatda sen bu işni etmegenden sora ne sanъa, ne kesine bir xata eterikdi.

Bajdimat. Atam da, sen da, Şambolat da, allahda, fajqatmar da keliv ajtsaqъzda men dъnja vaşъna erkin volqan zamanda vazarda xajvanlanъ satdъrqanca satdъrmat.

Minat. Seni kertda dev adamoqa sanaqanъa vaşъnъ kovedi, sen kesin-kesini cansanda viz bu işni etmej qojarъq tyjlvъz. Ma-endi, vuz kesini, atan iş tausdururqa Gitce vla Xaçajъnъ saqъra ketgendi, „qъf“ desen vaşxa etmej tъşъndan kirit salъv qojarman.

Bajdimat. (*Cyreksinъ*). Meni tъşъmdan kirit saloqal qoj avzuma kirit salsanda men ol işni etmem. Mazanlanъ alaj vek sye esen sen kesin var. (*Kөçevsinъ sьqar, Xaçaj Gitce Şakaj kırlrle*).

Gitce. „Kynde-kynugyzda vlay“ Minat! Xaçaj, Şakaj vizni vek qıvandırdıñla, alaj bolsada oqırlı saqatda tevret tutqan işini.

Minat. Sav voluqız, qırmanbıqız volajm! „Qızın bolsa erge aşıq, ɵlyñ bolsa  erge aşıq“ degendile, neteik.

Gitce. Авва, ariv ajtasa, kev kerti ajtasa, tybbe tyz ajtasa, tavva tamam ajtasa Minat!

Minat. Bizda Bajdimatqa kɵv kynny ցրցын aşıtdıq, ol da kɵzvıne vizni belgi atlaqa, belgi ɵgyzlege mindirsın. (*Kylyrle*).

Xaçaj. Tejri kyev xırlı zat volqaedı menı xırm qolaj tartmajdı.

Şakaj. Ant etdirigiz ol xır  anıñdan sorsaıqız—anı menı xırmıda asıb vek oquramajdı.

Gitce. Qızın xırdı oquramajmıdı eken?

Minat. Qojuqız-qoj  aramaqan camlanı, anı sorıv kim ajlanıqdı, işni eterge kerekdi. (*Xaçaj vla Gitce ɵlr-ɵlrlerne qaraş qatınny a ırlıgtne seırsıntrle*).

Xaçaj. Minat! naqırda, naqırda bolsada iş naqırda tyjyldı. İşigiz qalajdı, ne  erde toxtaşvıdı, viznıda tanış et!

Minat. İşni sizge Bajdimatnı atası da ajtqan volur. Alaj bolsada biz Bajdimatnı Mazannı  aşına, sizda uşat-saqız verirge tavkel volqanvız. Ma-mınu ısyn Mazanna varıv ne  arlıbırdıñda tıñdırdırdı dev sizni saqırdıñvız.

Gitce. Naqırda-naqırda bolsada siz işigizni kesigiz bile volursuz menı kɵlyme kelgeni, biz Mazanlaqa varıv iş tausqandan ese ala veri kelsele dev vıljajdı.

Şakaj. Alajdı, viz xapar vereik, ala veri kelsilleda işni munda tausurbuz.

Xaçaj. Meni kəlymeda alaj keledi, (*Dev öre tururla Minat bla Şakaj alanb aşbra cəqarla*).

Bajdimat. (*Bajdimat kiritib*). Ax... Bla meni xajvandanda ucuzlav satadıla. Bir adam vazarda bir mal allıq volsa ol malıñ çyz tyrlı çol bla tögeregine qarav sına-maj almajdı, mena ömyrymdə kərmegen, vilmegen bir adamıma qalaj varajım. Xajvanlar saqlı bir daraçam voldağan men çarlı, men xariv ax..... (*Başın tutub orunduqqa qavlanıb taralıb, sınısıb, vırazdan*). Meni atam tykenden bir arşın majmöz allıq volsa; ol arşın majmözny aqasın sınaqqa çyz tyrlı tintmej almajdı. Meniva sınağan, kərmegen bir adamıma satadı. Men vıaj etiv turmaj vaşma bir qarvı eterge kerekmen. Ol Coqraqda qajda qalıv ketdi, ekindige saqlı kelime degen edi. Ol kelse ne qadar ajıv voldsada Lokkaqa qasvı keter edim. (*Orunduqqa qavlanıb ol alaj turqallaj Lokka bla Coqraq kırırler*).

Lokka. Bajdimat! Qonaq syjmegen adamca alaj etiv nek turasa? (*Bajdimat qovar*).

Bajdimat. Xoş keldiñ Lokka, çañ aj bla kəryn çarlı, vizni unıvıv qojdında (*Olturtur, Lokka tytyñ ıcer*).

Lokka. Bajdimat ne xararın vardi, vetigiz nek tyrlengendi! Bir qajdına vardi allax vilsin ansı.

Coqraq. Bajdimat bla seni qarın avruvlarıqızın men vek ariv vıleme. Alaj voldsada vek çalınsaqız mında voluşıqqa volıma.

Bajdimat. Başqalarnı men vılmejmen. Maña voluşıqan vıgyn çandet tavarqıdı.

yjde. Men əlgynsy seni tşşından kiritni aşrtmam. (*Minat Bajdimatnş caşbn-vaşbn tyer. Ujalmaz dev bilegin-den cimdır.*)

Bajdimat. Şrtına caşmş (*Dev qbcşbrş*)

Minat. Qolunu-butunu vaşxa-vaşxa etermen. (*Bajdimat şblar. Minat kirt salbş keter. Bajdimat quşruşunu kşl-tymlerinden olturalmaj dşgalas eter.*)

Bajdimat. Sen meni tşşımdan çeti qat vuşov sal-sanda vşgynden sora meni bu yjde tavmazsan. (*Harşy-şlenida albş terezeden cşqşş qacar. Ol saşatdan Minat terezeden çaşrtşn kelış qarar. Bajdimatnş qacşanşn vilış o... o... dev şblas eşikde Şaşajnş albş kşrir.*)

Şakaj. Aj gşaur murdar! Bajdimat qajdadş?

Minat. Oo... Çarş balam. (*Dev tovuqlarşn tyer Xavada tovuqlarşn tyşyş kşrir Şblarlar.*)

Şakaj. Aj gşur, qara vet qatşn, eterigini etiv endiva nege zşntşvlanasa. (*Dev guşavalav cşqar. Minat vla Xavda sarnaj tururlar. Şaşaj tşjrelerin, xonşularşn şbjar. Muratlarş qbzşn varşş zor vla şbjşrmaq volur. Kşmni qolunda qazbşqş, kşmni tajaşqş, kşmni kyregi, kşmni qamcisi, volış qaracaj adet vla xaxaj-tuvaj volurlar. Minat şblaj turşan şerinden.*)

Minat. O-o... qurmanşqşz volajşm... Qarnaşşşq etigiz... (*Dev şblar. Xalq aalavalbq etiv qbzşn şbjşrbşrqa cşqar. Minat da vşlarşndan şblaj cşqar.*)

(Ç a v u v e n e r).

Qızla. Ma endi, Kava-Xan, Lokka qatın alıb keledi. Bizda toj eterbiz, tebserbiz, ojnarvız. Alaj tyjylmydy qızla? (*Dev quvanırlar*).

Tatlı-Xan. Ma men bulaj etiv tebsermen. (*Dev sdemejge varır, qalqan qızla auzlarv vla qobuz soquv xars ururlar. Çaşla kırıv*).

Çaşlar. Toj qutlu bolsun. Bizge kelin keledi viza vugyn ualırvız. (*Çaşlar kızıv-kızıv ajaq öygerler*).

Kava-xan. Tatlı-Xan çarlı bulaj etiv turmaj çan-çanv- vızqa qararqa kerekbiz. Kelgen qonaqlaqa sojarqa bir malıvız çoqdu. Ne xısn etiv salıraqa bir uvuc vudaj unıvız çoqdu. Tur! a qız tijrege, xonşuqa bir çajılayıq. Çaşla, qızla tojların etsinler.

Tatlı-Xan. (*Quvanıv*) anam sen qorqma „toj aşx tovalaq, çarlı kely çarlıq“ dejdi. Xonşularıvızdan art vorcxa bir put vudaj un, bir önkyc toqlu alıvızda sojarvız. Sen anam anı qojda qartlıqında çanıv çanıv quvanısn etiv bir uvalıv.

Qızlar vla çaşlar. Alajdı-alajdı, endi Kava-Xan tevsemese çaramaz. (*Tatlı-Xan anasın qucaqlav tojqa cıqarır. Kava-Xan qart qatınlarca qujruqun arı-berı atıv vas-vas-vas dev tebser. Bir çaş şok atar, Ramazan kırıv*).

Ramazan. Kelin, kynde kynında vılay bolsun!

Kava-Xan. Sav vol qırmanıv volajım Ramazan, ol çarlı öksyzın qatın qasıgvv keledi degendileda viz aqa quvanıv ajlanavız. Ramazan avruun alajım „vedışı volmaqan yjune vartda vedış keltirdi“ dev volavız dev qorqaman. Ol teli çaş vı işni bizge bir zatda ajtmaqan-

laj etiv keledi. Bizniva qonaq aşırır kiviik bir zatıvıvz çoqdu.

Ramazan. Kelin, sen ol zatlar ucun birda qorqma men eki put budaj un verirmen. Tijrede Qasvolatnı bir semiz toqluları vardı anıda  nkuc alıvıvz. Ma alaj bla biterda keter. Qızlar bla  aşlar quancların etsineler, kel biz  arlıvıvqıvıvzıa qarajıq.

Кава-Хан. Оу, sana qor volajm, senden alqa  leim. (*E lstda cıqarlar, qızlar bla  aşlar bir, e l tevsegen-den so ura*).

Татlı-Хан. Men bir qarajım kelmejmille eken bla. (*Dev cıqar.  aşlanı ojunları toxtama. Tatlı-Хан cavbb kelir*).

Татlı-Хан. Ax men  arlı ne eterikviz ma  etdileda qaldılar. (*Guzabalav  lrir  aşda qızda qalmaj e tkden qararlar. Orajda ajtblıqan taısla e itlle ba larlar, bir-azdan e l  aş kelte e tk usynde orajda ajtblar. E tkden „o  ajaqnb alqa sal, o  ajaqnb alqa sal“ degen taısla e tllrler,  oklar atblrlar. E l qız keltnnl eki qoltuqundan  lrirler, ba bnada av atbb  lrirler. Qızlar  azyu- azyu kelinnl qucaqlarlar*).

Кава-Хан. (*Кlrte*) Уа... qurmanı... volajım, valam, bir qucaqlaim (*Dev keltnnl qucaqlar qızlaqa  aşlaqa qarav*).

Кава-Хан. Харс uruquz men bir ualaim. (*Dev cıqar,  aşlar, qızlar quanıv xars ururlar. Ol vbjaqıllaj ette tevser. Ramazan  lrte*).

Ramazan. Endi  aşlanı ekisi Хurzukka varıbnla, ol qıznb keltirgenleda solusunlar. Eki  aş bla qızlada kelin-cikni erikdirmegenlej tursunlar. (*Dev Ramazan bla e l  aşdan qalqanla cıqarlar. Ala cıqqanlaj  aşla bla*

*qızla auzları əla qovuz soqub təsərlər. Sora olturub
Tatlı-Xan iynar ajtır qaloqanlar eziv eterlər).*

Tatlı-Xan. Syjgenim ketiv varadı qızla ol vıjce-
sında malına,
Ax meni çaşım qurman voloqaedi syjge-
nimi çaşına.
Syjgenim minen ol toru açır qızla, qa-
natlı kiviik savağı,
Ov, nanım saña qajıqıdan meni çyregim
avruv tavađı.
Syjmeklik acuv aloqandı qızla, tuv sanla-
rıtmı eritiv,
Syjgenimi menden döndvryrlermi anı
savij vaşın teritiv.
Sen meni atsaıda men seni atmam ölyv
sal aqacqa mininci
Közlerim saña qarav turluqdu ölyv qa-
qavıroja kirginci.
Men vıjden, xandan da syjeme çarlı syj-
gencigimi bir qaşın.
Bajdı, vıjdi devda qırılmaqız çaşın
sınaqız vaşın.

(Qız iynar ajta turqanlaj bir çaş savıv keliş).

Çaş. Xurzuqcula bir aman saut bet alb v kelediler,
bir xata volmaqaeği. *(Qaloqan eki çaş seskekeniv eşkni
begitirge kyreşirle. Xurzuqcula keliş eşkni ururlar.
Icinde çaşla sırtların eşikke tirerler. Alaj bolsada qav-
qa, daur bolub eşkni uatıv kırtirler. Çammolat, Baj-
dimatıv tutıv).*

Çammolat. Gjaur qaxme mьnda ne işin vardь? sьq dejmen vusaqatdan, veri. (*Syjrer*).

Bajdimat. Sizni meni vla işigiz çoqdu, men syjv kelgenme, maңa bir adamnь zoru coqdu. Vojnumu lessegizda sьqarьq tyjylmen. (*Qbznь saqlav turqan çaş-larnь tajaqla vla tyjyv qbznь da qbcьrbьq etdire albь qeterler. Kava-Xan Kiriv tovuqlarьn tyjyv cьlar*).

Кава-Хан. Ах... мен çarь, qьjьnlьnlь tyjege min-seda it qavar... degen vьlaj volur, men carь.

(Ç a v u v e n e r).

IV P e r d e.

Tertuncy ojun aсьloqan zamanda ojun vьjaqь Şakajnb yjunde volub otcaqada Şakaj kesi çañыз oturub turur. Bek muidaxlapьb viraz turqandan sora ajьr.

Şakaj. Xej, xej dynja degin. Meni vaşьmnan ne azavla, ne palaxla keliv kettile. Mьndan amanьndanda allax saqlasьn. Bu qara-bet qatьnnь amañ çetdirmegen ucuzluqı qalmadь. Ol qьznьda avzuma urqanca etiv Çatdolaqı verdi. Ol palat qьzda vizni saqalьvьzqa tykyryv ketdi. Ej... gjaur murdar yjdegı degin. (*Şakaj kesi-kesine acıvlanьr. Ol saqatda Minat eki etegin birer çanьna cyjyryv qolundada tajaqь vla kirir*).

Minat. Saq vol marça, kylden arь сьqarsan, dynja qatьşьv ajlanan zamanda.

Şakaj. (*Acıvlanьb qoluna kəsev albə*). Aj gjaur, qara bet, dynjanь vaşьn tyvune etgen sensen сьqьv ket dejmen gjaur murdar. Ollaxı vaşьnbь tyk-tyk-etermen (*Deş kəsev vla cavar. Ol saqatda Gitçe kirib*).

Gitçe. Toxta, toxta ajyne Şakaj çaş volubtu ajlanasan (*Şakajnb tutar. Minat arlaqqa turub*).

Minat. Kelmege qojcu veri, kylden сьqmaqanlaj olda söləşsin çauuma. Anь adamьbьqьn men vilemen.

Gitçe Qoj-qoj varda oltur. (*Deş şakajnb olturtur. Eşikden Çammolat Bajdimatnb artьndan urub*

ğiirgenlej ol varqan adamlar varbda kırirle. Yiny lci qalabalq volur. Şakaj Bajdimatxa bir kəsəvny albə savar).

Şakaj. Murdardan tuvoqan - murdar, sen meni saqalıtma tykyruv ajlanasan. Kəzlerini çiltinlerin cəqarıtman ollaxı.

Xaçaj. (*Şakajnb tutuθ*). Ajyne Şakaj qoj bu savijni syruv ajlanma. Anı adamlar çanıtıxan volurlar ansı ol kesi da etgen volmaz.

Şakaj. (*Adamlaqa ajlanbθ*). Sav voluquz qarnaşlarım. Sizni maña etgen qarnaşlıqlıqlıznı menda əlmesem unutmam.

Minat. (*Acıvtlanbθ*). Sen teli sanca endi sancana səleşə turmada, tijre, xonşı çıyılqan közyvdə Mazanlaqa adam iiv işni qızvıvı vıa tındıyır çanıdan səleş. Terk oquna nekah etiv adamların yjlerine eltsine.

Şakaj. Meni kəlymeda alaj keledi. Gitçe! Birda qarataj Haçajnb albə varda, mazanlanı adamlarında nekah eterge apendinida albə kel.

Bajdimat. Siz meni tişlik-tişlik etsegizda men bu işni etmem, boş varıv kyreşmegiz. Vaşxaqa qaruumdan kelmese kesim-kesimi dınjadan qoratırman.

Çambolat. (*Qamasbn cəqarvθ*). El yjaltmaoqan yjalımaz, ollaxı icini çarıtman. (*Dev savar*).

Xaçaj. Ket, allax urluq. Ollaxı vaşxa etmej qulaq çanıca veriv kirpildetirmen. Varında munu etin aşarqatıv umut etesiz.

Şakaj. Eendi igi qarnaşlarım kivi, varıqlıqda Mazanlanı adamların albə keligiz. Munu tından arı sozmaj nekahın etiv Mazanın çasına verirge kerekdi.

Xaçaj. Da qarnaşym, Şakaj, viz seni xaterini eter edik, alaja qъзынь etiv turqanьn көresen. Entda vizni „eşekden çыqьlqanca“ etiv qojmasьn. (*Qalqanla bir-birlerine qaraşьv şьbьrdarla*).

Çammolat. Endiva bir „dъv“ degeedi, men anь vaşxa etmej tişlik-tişlik etiv qojar edim.

Minat. Oqaj-Oqaj, endi viz ajtxandan çьqarьqь çoqdu, siz igi çanlarьm kivik varьqьz.

Gitce. (*Xaçajqa qaraş*). Da tur varajьq. (*Dev eği-sida çьqarlar, alar çьqqanlaj Bajdimat qьcьrbьq etiv çьlar, adamlar ol zamanda Bajdimatnь albь vaşxa yjge çьqarьrlar*).

Şakaj. (*Minatxa*). Endi vlay etiv turmada xar zatьna qara, men bir sojar mal madar eteim. Qonaqla kelsele yjalьrbьz. (*Şakaj çьqar. Minat yjny tьrt çanьn çьibşdьra turqanlaj Xava қirib*).

Xava. Anam, eki qonaq keliv turadьla Sьrbьqarladan volurla dejmen bir qara.

Minat. Ov... alaj degen nedi. Endiva ne ajlanadьla, ajt kirsinler. (*Minat çavluqun tyz qьsarqa қyreşe turqanlaj Adej vla Ramazan қirirle*).

Ramazan. Yjgyzge igilik Minat, ne etiv turasьz, tьnc-esenmisiz.

Minat. Igilik көrygyz qurmanьqьz volajьm olturuquz. (*Dev şindikь salьr olturtur, suvsə icirib tuvralarьnda olturur*).

Minat. Aşatmaj xapar sorqanьma aiv etmegiz, igi xapar ajtьqьz.

Ramazan. Allax aiv etmesin, nek aiv eteviz. Aiv etgen vizge aiv eterikdi. Alaj volsada vizda dynjada vol-

maqan zatlanь etmegenviz, Minat egecim. Qъzъzъznь qасъrqaп esek çuqluququznu syjyb qасъrqaпbъz, sizni syjmesek ollaxi qъzъzъznь qatъnada varmaz edik. Endigisindeda Minat, Kynnym eli sizni çuqluququznu izlej-dile emda vizni sizge kelecige ijgendile. Siz bu işden birda soquranmazsъz. Tъjъnsъь bolsa qъzъzъznь gynaxъna kirmegizda etigiz işin. Qъz bu işni eterge syjgeni sizgevizgeda асъqdъ. Eki syjgenni bir-birlerinden çыlan bla maqaпъ аjъrqaп kivik аjърмаqъz. Аjъrаbъz desegizda, ань artъ sizge оqurlu volmaz. Qartla: „quvaqandan qаста, qасxаnъ qumа“ degendile Sizni ol øksyzdy çarъdъ-dev kølygyzge kele volur; lakin øksyzde çarъda iş çoqdu, adamъnъ aqъьndаn, adamъoqъndаn tergerge kerekdi. Da etigiz bu işni. Adam acuvlaпan saqatda sъjъrqaпda neda eter. Amma işni kertisine çetgen zamanda quruda acuvlaпъv tururqa kerek tyjyldy.

Minat. Ajtxan søzygyzge bereket bersin. Bizni adam-qa sanav kelgenigizge çаnъm qurman volsun. Alaj volsada bu iş viz etallъq iş tyjyldy. Mumu avzuquzdan съoqаръvda saqъnmaqъz. Andan vaşxa ne kerek ese, qolumnan kelgenni аjamaj eterge kyreşim.

Adej. Minat! egecim, viz senden, vaşxa mal, аş tilej kelmegenviz. Sen egecim quruda acuvlaпъv turma. Qъzъnъda biraz çazyqsъn. Bygyn ol eki savijni bir-birlerinden аjърмаq vek qъjъndъ.

Minat. Meni qъzъmъ teriltiv аjlaпalanъ men vilemen. Ань maпа kişi yretiri çoqdu. Men voş øtyryk søzny søleşgenni syjmejmen. Bu iş viz etallъq iş tyjyldy.

Ramazan. Minat egecim, viz mъndаn køv seni bla kyreşalmabъz. Alaja sen bu işni ахъrъnda soquranmasan

men bir zatda bilmeymen. (*Adejge qaras*) cyr Adej ke-
teik (*Eksida salamlasbø keterler. Alar ketkenden sora,*
Minat kesi-kesine ajbr).

Minat. Ölgengiz it bolsun degin entda ujalmağ qız
tilej keledile. Çumanь хичи çaşna vermesema gьrt de-
rigedi. „Moh“ derigi çoq, „cux“ derigi çoq. Арвазьма
тамқалъ, ylgylу belgi atla, belgi ögyzle kirligiva birda
çoq, tejri alsьn sizni. Qыз çaşnь syjedi dev, savij valamь
teriltiv (*Kesi-kesine acuvlanbø*) neva syjsynda sora men
ajtoqandan cьqсьn, men көreim ujalmaznь. Ань mazallь
volquncu ösdyryv, kesi allyna voşlava kim qojarьq edi.
Хаçaj vla Gitçeva qajda qaldьla? Mazanlanь adamlarьn
alьv kelgej edile, terk-oquna arь nekahьn etiv, veriv
ieredik. (*Qbcbrbr*) Xava-Xava! veri kel, qururuq qajda
qalьv ketdin. (*Xava savbø keltir*).

Xava. Anam, ne kerek edi?

Minat. Bar qururuq Хаçaj vla Gitçe kelecileni alьv
kele esele bir qara.

Xava. Bolsun (*Dev savbø keter, ol cьqqanlaj Minat*
yjny çasdbqlarbn çaraşbra vaşlar).

Minat. Men terk oquna eki celek suv alьv kelir
edim. Ol nalat qız men kelginci yjny saqlarqə, unasa.
(*Qbcbrbr*). Bajdimat-Bajdimat! a, qыз! qururuq, veri kel.
(*Bajdimat salpьlanbø kirir*).

Minat. Men suv alьv kirginci vulaj olturuv tur, quv
volluq çapьn, vaşьvьzqə kereksiz qajqьlanь keltiriv, ajlana
esen olturqanьnь tolturqun (*Dev cьqar, anь vьzьndan*
Bajdimat çьlav, taralьv qarqar).

Bajdimat. Ax! (*Baş төven qaras vьraz turqandan*
sora ajbr) allax dynjada menden çarьv, menden nasьv-

сыз çан çаратқан волуму? Мен харивни kim көв мал
версе аңа satadyла. Çарлы çаныма ваşымь тыгунден ese
көв çајоь салдыла. Allax çајоьдан ујлерин, ваşларьн да
ајьрмасын. Allax! ol meni вақама алырға umut etgen
mallарь xatлағына верилсин. Ia бир Allax! meni бу çерlege
çetdirgenle ваşларьна, çанларьна азым etsinle. Alaқа meni
unutur kivik allax бир çајоь туşьrsyn. (*Dev orunduқа
çықьлыр, ol çықьлықанлај Xava савьв кїriv*).

Xava. Sen uјalmaқан uјalmaz endiva ne uјalmazлық
eterge ваşладьн? (*Dev төгeregine қарар, guzabalав
Çammolatxa қысьрыр*).

Xava. Çammolat! o... Çammolat тьсьмада veri
сав тьсьмада. (*Barьв Bajdimatнь ваşьндан tutar.
Çammolat кїriv*).

Çammolat. Bu uјalmaz вьлај etiv nek turady? (*Eкїsida
Bajdimatнь көтурыв çықарлар. Minat кїriv*).

Minat. Bu palat қыз çајьгь верив ketdi eken? (*Ol sa-
qatda Xava кїriv*).

Xava. Anam çарлы бу Bajdimatнь бир madарьн кө-
meesek volmajды sen сыққанлај esi аув çықьлықандьда,
Çammolat вля мен vetine сув сыларға кьреşив кьşден
ajазьтханьвз (*Minat acuvlanьв*).

Minat. Gjaur дөrcьny çань сықьв қалсын alaj. Siz
аңа қулақ асмақьз. Ал kim eseda хьпн-халмеş etgendi.
Bar атаң вля Çammolatxa terk оқуна veri keligiz-de.
Буşajданда Maşaq apendidenda duva алыв kelirge kerekdi.
Amal volsa Maşaq apendini атаң veri сақьгьв kelsin.
(*Xava çықар*).

Minat. Atasь Maşaqqa varsьн, menda ol palat қыз-
нь варьв Буşajға soraim. (*Şақaj вля Çammolat кїrivle*).

Şakaj. Endiva vьjaqъ sizge ne voloqandь.

Minat. Ne vollarıdu voluva. Vьjaqъ syjmegeñleribizni biri Bajdimatxa xьjnь aşatxandь. Endi xьjnьsь icine tuşguncy varьv, Busajqada, apendigeda kögyzurge kerekdi.

Çammolat. Alajdь-alaj terk oqna varьv apendini aьv kelirge kerekdi. Anam senda tьsьmada Bajdimatnь Buşajqa bir kögyz.

Şakaj. Men apendige keteim, ol cum tajaqьm qajda eseda bir qaracьqьz!

Minat. Tajaqьnda gözendedi. Sen alaj aşoqьv tevreme, apendige bir çuqla ala varmasaң ol sana vojnun tartsanda kelmez. (*Xavaja qarav*). A qьz, Xava, kakьsь var ese varda tauuq orunna bir qaracь. Bir çьjьrma saqlь kakь, bir kopvan çav, bir eki tilkem vьslaq ala varmasaң apendi sana kël aşav duva çazmaz. (*Dev vьşlaq, çav albrqa Minat kəzenne kırir, Xavada tauq orunda kəkьblaqa qaarqa eşıkge cьqar*).

Çammolat. Buşaj vla Maşaq anь sav etsinle ansьn men çaz alanь ekisine eki qozu keltirirge vorclu volama.

Şakaj. Ala ana çaraqaedile ansьn ol qozu qoj degen. zat tyledi. (*Minat qolunda bir ullu aqac kopvan vla bir çav, bir eşık çançavluqqa cərgelis bir vələk vьşlaq tllkem, Xavada vlr cetencikge salvə kəkьbla keltirir*).

Minat. Bajdimatnь atasь sen Maşaqqa veş som acxa vla ol qocxar qujruqnu elt, menda vьlanь Buşajqa elteim. (*Minat varьv gözenden qujruqnu bir çançavluqqa cьrtav cьqarьr*).

Şakaj. Erikgenlanь qьz! Endi kerti ajtasa verci veri men terk oqna tьsьmaj Maşaqqa varaim, senda Buşajqa var (*dev keter*).

Xava. Anam çarlb senda bulaj etiv turmada var.

Minat. Ol çavnuda, vşlaqnıda, kakgylanıda cetenne salda ver veri, men terk oına Buşajıa savıv anı şajtanlarını sölşiv keleim. (*Xava ol ajtxnlanı çaraşdırıv keltirgenden sora*).

Minat. A bismilla, allax sen çol ver: (*Deş keter*).

Çammolat. Xava, Bajdimatnı esi vaşına çıyılqan ese varda veri bir saqrıv kel. Bir eki sölşiv qarajıq, kim bilsin etilgen xıjnıv kim etgenin ajtır eseva.

Xava. Kerti ajtasa... bir sorıv qarajıqda ajtırıqı unamasa sen igi qorqut. (*Sıqarda keter*).

Çammolat. Men egecimi, qoşumda itleni çekgenca çalç etiv çegiv ajlanınlarını bergenden ese, vojnuv kesiv itlege atsam köv igidi. (*Bajdimat vek tıdax volıv, Xavada anı vızndan kırirle*).

Çammolat. Biz seni kesiviz kiviç çaratılqanıv çalç çegiv kelgen bir tolu hozjına verirge murat etsekda, sen bisni vaşvızın keserge vaşladın. Akıj volsada vı işleni sen kesiv etmegenini viz vileviz. Saña kim xıjnıv etgen eseda çaşrmada ajt, ajtmasında uf demeç çanıv alıv qojarıqına işeksiz vol.

Bajdimat. Maña virevda xıjnıv etmegendi. Men xıjnıvılaqada ijanmajma. Allaj faşqlıqıa ijanınla sızsiz. Alaqada alaqa ijanıv keslerin aldatıv ajlanınlaqada miç kere nalat volsıv. (*Çammolat vıaj ajtıv qatasın sıqarıv savar*).

Çammolat. Ollaxıj gjaur cinte, vaşxa etmej icini çarıv qojarma. (*Bajdimat qacıv oıunduq artına kırir*).

Xava. Ov men çarlıь альпвтъ ајланаса, Çammolat, ulyv qalaim anadan ese. (*Dev Çammolatnъ tutub eşikge çbqarbr Bajdimat kesi qalv*).

Bajdimat. Ax... men çarlıь-men xariv, maņa kelgen qara kynle kimge kelir! (*Baş enişge qarav çblamıqlarъ toņerev çblar sora terk oqna aman niet esine tyşuv*).

Bajdimat. Oqaj bu çaşavdan ese maņa ulym көv igidi. Vьlaj ete çaşaqandan ese uskoknu альв kesim kesimi ulyruv qojqanъm көv igidi. (*Dev sekiris turub orunduq artъndan sermev uşkoқnu albr*).

Bajdimat. Bu kynden sonra maņa dunja çaşav xaramıь. Anam vьla qarnaşъm endi meni ulygenden sonra etimi aşasъnla, qalqan qьzlarъnda dunja malqа satъv alanъ vaqalarъndan igi tojsunla. (*Çblav, qaltъrav uşkoқnu kёkyregine tirer. Baş ajaq vartaqъ vьla uşkoқnu sam-palъndan tartъv kesi-kessin urur...*) Ax (*dev çbqarbr*).

Xava. (*Anъ tauuşun eşiti*) Ovu... eşigim çavьl-qan. (*Dev savъv kirtv usyne qavlanъv çblar*).

(Ç а в и v е n e r).

V P e r d e .

Besinci ojun хъпньсь Busajнь уյunde volur. Уј qaracaj yjleni gözenerini adetlerl bla çarasdъьlqan xalda volub, gözenni eşiği, bir gitce teresezi, Busajнь sajtanlarъ turqan bir avadanъraq gyрve volur. Busaj ullu cox cavluqu bla gözenni bosaqasъnda olturub turqanlaj Minat qolunda ceteni, icinde çavu, vъslaqъ gакgьlarъ bla kiriv.

Minat. Kynun aşxъ volsun, Buşaj, avrun alajъm.

Buşaj. Aşxъlъq көr. Xөş keldin, Minat. Bu saqatda şajtanla seni kellik xaragънь ajtxan edileda, ia..ravvij allax ne qъьnlъoъ volub keledi dev menda alъьna qarav tura edim. (*Buşaj artъna qarav şajtanlaqa şvbrdaqan kьlk eter, Minat aņa selrsinis kesi-kestne ajtr*).

Minat. Aj, igi allax, seni basxan nasъv vassъn syjgenimi.

Buşaj. Minat seni nek kelgenini bu saqatda maņa şajtanlada şvbrdadъla, alaj bolsada kereklinъ kesin avuzun vlada ajt.

Minat. Aj igi allax seni tutxan ьгъsxъ tutsun savijlerimi. Qurmanъь volaim ol aman Bajdimatcъьqqa syjmenleribizni biri kimge eseda хъпнь etdiriv tersejtiv ajlanadъ. El tyvunde bir çaxxa teriltiv qacъrtxandъlada, andanda sъьrqaпvъz, alaj bolsada kesi-kesin meni aņa vermejsiz dev vizadъ. Biza Çatdolanъ Masannъ çaxъna iş tavusub turavъz. Endi sen dъnjada alъ хъпньsъn acъv çazuuv Çatdolaqqa volur kibik etsen saņa qolumdan kelgen igilikni өlgyncy senden ajamaz edim.

Buşaj. Minat sizni xapaqlarъqъzнь вагъnda maña şajtanlarъm ajtъandъla. Aнь çazъvu Çatdolaqadъ. Alaj volsada men şajtanlanъ keslerine sөлөşiv bir qarajъmda sen tъңla, ne ajtsalada kesin qulaqъn vla eşitirse. (*Deş gyreeni qatъna varъv keşi tamaqъ vla sөлөşir. Minatda selrsiniş tъңlar*).

Sajtanla. Ana хъjнь—xalmeş aşatъlqandъ, Bajdimat xariv tentirev ajlanadъ. Aнь çazuuv Çatdolaqa volub ömyry 80 çyldъ. Bajdimatнь көv çasъ, көv qъzъ volub vek vaj, tolu yj vollarqudu. Biz vi saqatdan aнь хъjньsъn acъv xar işin tyzeteik. (*Ol saqatda Çammolat guzabalav kırir*)

Minat. Çammolat,- ne kerekdi, Buşajнь şajtanlarъ Bajdimatнь xar ne qъjъnlъqъn usynden atarqa, çazъvunda Çatdolaqa eterge dev turadъla.

Çammolat. Oqese Buşajнь da, şajtanlarъn da analarъ axrat qatъnlarъ volsun. Bu saqatda Bajdimat kesi-kesin uşkok vla uruv ötyriv qojdu. Bu хъjньsъlaqada vъlaqa inañanlaqada nalat volqaedı. (*Minat qъcъrъq etiv çylav cъqar, Buşaj ne eterin vilmej, çunciv vaşv qaltbraj qalbr*).

(Ç a v u v e n e r).

VI P e r d e .

Altıncı völym Qaracajda belgili xıjıncı—Maşaqnı yjunde volub, yjyny icinde bir talaj xıjıncı kitabı volub, allında vurıncı çez merekeve orunladan bir merekeve ornu, yjyny tyvıne kiiz saıjıv olturub turur. Maşaqnı usynde bir ıllu tykly tonu, vaşında sarıx, qolunda namaz mıncaqları, vaşın qaltıratıv alanı tarla turqanlaj Şakaj esikden kirir.

Şakaj. Salam-alikum, ummerek, apendi. (*Maşaqnı, Şakainı qolundaqların kergenlej kızıleri çanar*).

Maşaq. O-alikum-salam, sav kel çuuq vol, kel, oltur, ne tesiz tınc esenmisiz? (*Şakajın qolun tutar, Maşaq qol tutqan zamanda Şakajqa esletmeç qolundaqlaqa qarar! Şakaj qol tutxan zamanda*).

Şakaj. Allah-umma-salliala, kesigiz tınc voluquz, bizgeda sizni oquruquzdan allax ajtsa ne qıjınlıq kellikdi.

Maşaq. Ol qolundaqlanında alaj salda, vıljaj oltur, mıvarek. (*Şakaj qolunda zatların yj työyne salıv olturur*).

Maşaq. Şakaj mıvarek, ne kerekdi, sen oqurlu adam vıljaj çuncıv nek ajlanasa?

Şakaj. Allah palax vergejedi, yjde bir aman qızıcıq var edida, anı ne xıjıncı xalmeş etiv teriltgen eselerde, bir bitlerin aşaj turqan bir çarlı adamnı çaşına qasırtıxan edile. Bizda ol saqatda ızından varıv, qızında sıjır

қабвъз, уjde тавхан адамларъвъзньда туjuв сасъв-қи-
сув етiв келгенедик. Алаj болсада ентда анъ хъjnъсъ
тешилмегенди. Сен, аpendи, қурманън болсам ана бир
мадар ет. Seni дуваң қавьлдъ дев бутын халқда саңа
ijнанадъ. Сен ана бир мадар тавсаң өлгынсун қулун
волур еdim,

Машақ. Да харив sizни бир қаум аман адамланъ
хajnларъ сарътъв аjланадъла. Sizге busақатда аllах оң
көзу влa қаравдъ. Алаj болсада кертисин китав аjтър.

Шакaj. Аpendи, қурманън волain қуранънъ бир ас.
(*Машақ қовув җастбқ тувынден бир ешкi қитавнъ албв
қарав, аjтвв вашлар*).

Машақ. Мен аllахu тақаланъ sizге қалaj хукму ет-
генин аjтайм:

Сен аllахu тақала харкетleri суjuв җаратхан қулла-
гъндан бирисе. Мен көв адамқа pal салқанман, алаj
болсада бу sizге сьққан pal бир адамқа сьқъв көр-
мегенме. Сен уjдеgin влa алаj турқанлаj җандетде
4 миң вашь алтън қаланъ ем сълъ җерине тушериксе.
Sizни хар биригizни вешиер җыз хур қатънъ воллуқду,
sizни қъзьоъз Bajdimatқа кеси тижрегизден бир суjме-
генигиз хъjnъ аsатхандъ, алаj болсада sizге бу китавда
бир дува сьқадъда, анъ сувқа езив Bajdimatқа icir-
генлеj усyнден хъjnъсън тешерикди. Bajdimatнъ җазуув
ол siz суjген җашхадъ, өмурыда 90 җьлдъ. Оl ол siz
суjген җашқа варъв anda век толу уj волув җасарьқдъ.
(*Оl сақатда Ҷаммолат қирir*).

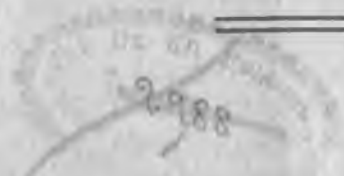
Шакaj. Ne керекди, Ҷаммолат, аpendи Bajdimatқа
бир аривла аjтадъ. Өмурыда 90 җьл волув, кесida век
насъввъ ьгъсхъь адам воллуқду деjди.

Çammolat. Oqese vi хьпньсылақа palat bolsun, bla ötyryk bla alдав халқнь ашақандап sora bir zatda vilmej esele. Bajdimat vusaqatda uşkok bla urtda kesi kesin öltyrtda qojdu.

Şakaj. (Maşaqqa) Seni хьпнь kitabьнда sanada miñ kere palat bolsun. (*Dev guzavalav cыqar*)

(Ç а в и в е н е р).

Ajaqь.

35358

Бағасы 27 к.

Цена 27 к.

У.03к

Карачаевское Национальное
Издательство.

На Карачаево-Балкарском языке.

МАГОМЕТ БОРЛАКОВ—Нещастная Карачаевская девушка—бытовая
пьеса в 6-ти действиях.